

POSTOJE STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE K INSTITUCI RODINY

LEONA STAŠOVÁ

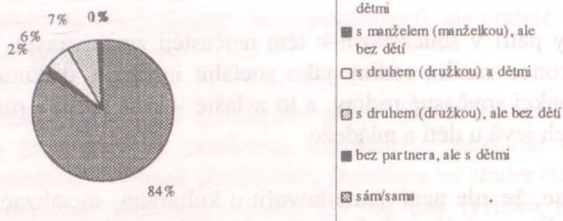
Téma rodiny patří v současnosti k těm nejčastěji zmiňovaným. Ozývají se hlasy o krizi či dokonce zániku rodiny jako sociální instituce, diskutuje se o selhávající výchovné funkci současné rodiny, a to zvláště v souvislosti s růstem počtu sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.

Domnívám se, že zde není nutné hovořit o kulturním, socializačním či hodnotovém významu rodiny pro život jedince či celé společnosti. Diskusi na této konferenci bych ráda obohatila informacemi o postojích středoškolské mládeže k instituci rodiny, představách, které má mladá generace o svém budoucím rodinném životě. Bylo by snad dokonce možné - samozřejmě s jistou dávkou odvahy a nadsázky - vyslovit myšlenku, že se představy dnešní středoškolské mládeže za několik málo let stanou realitou a mohli bychom se tak nyní pokusit odpovědět na ožehavou otázku, jaká asi bude rodina budoucnosti. Je však pochopitelné, že proměnlivá sociální realita může i v oblasti partnerských a rodinných vztahů přinést mnohá překvapení.

Dotazníkové šetření, o jehož výsledky se budu opírat, bylo provedeno na šesti středních školách různého typu v Praze a v Hradci Králové. Celkem se šetření zúčastnilo 174 respondentů ve věku 16 - 17 let, 87 mužů a 87 žen. Je jisté, že tento počet nedovoluje hovořit o velké míře reprezentativnosti vzorku, domnívám se však, že je možné získat přinejmenším určitý vhled do problematiky a seznámit se alespoň s hlavními tendencemi a názory.

V úvodu dotazníkového šetření byla zjišťována představa respondentů o typu rodinného soužití, v němž by chtěli v budoucnosti žít. 84, 5% všech dotázaných si představuje svůj budoucí rodinný život v klasické rodině. To je pochopitelné z hlediska jejího stále dominantního postavení ve společnosti a vzhledem k tradici, kterou má za sebou. Mezi muži tvoří tato skupina 93, 1%, avšak mezi ženami pouze 75,9%. Zde se projevují první rozdíly mezi názory studentů a studentek. Muži jsou více nakloněni životu v tradičním rodinném soužití, ženy více připouštějí nové alternativní způsoby. Život bez partnera i bez dětí byl ryze „mužskou variantou“, život s partnerem, ale bez dětí, naopak „dívčí“. Přitom je zajímavé, že žádný respondent nezvolil možnost „žít bez partnera, ale s dětmi“. Výsledky ukazuje následující graf.

Představy středoškolské mládeže o budoucím rodinném životě
Chci žít

77% studentů též na další otázku odpovědělo: „Rodina pro mě hraje důležitou roli, chci mít ale i svoje jiné uplatnění.“ Můžeme tak sledovat jasný odstup od tradiční hodnoty manželství a rodiny na prvním místě, kterou zvolilo pouze 6,9% respondentů až po dnes běžnou snahu o prvořadě uplatnění v jiných oblastech společenského života.

Pro další analýzu byli respondenti rozděleni na základě odpovědí na první otázku na dva podsoubory s pracovními názvy „klasická rodina“ a „alternativní typ“. U respondentů z podsouboru „klasická rodina“ byla sledována větší tendence přiklánět se k odpovědím, které znamenají větší zájem o rodinnou sféru než jinou sféru zájmů. Naopak ti, kteří byli zařazeni do podsouboru „alternativní typ“, více inklinují k jinému životnímu uplatnění než rodinnému. Korelační koeficient činí 0,5467 na hladině významnosti 0,001.

Více než polovina respondentů považuje za nejvhodnější věk vstupu do manželství dobu od 24 do 26 let. Vyšší věk vstupu do manželství udávají opět studenti, zařazení do podsouboru „alternativní typ“. Při posuzování chtěného počtu dětí respondenty se projevilo působení dosud praktikovaného dvoudětného modelu rodiny. Proto by většina respondentů (77%) chtěla mít dvě děti, 8, 6% jedno dítě a 6, 3% tři děti. Stejný počet (tedy 6, 3%) však odmítá mít děti vůbec. Vzhledem k současnému trendu nízké porodnosti a nedostatečné dětské složky v populaci je tento údaj pro plánovanou bezdětnost poměrně vysoký.

Objevil se zde však nesoulad s odpověďmi na otázku první, kde varianty života bez dětí zvolilo 9, 7% studentů. Čím vysvětlit tento rozpor? Znamená to snad, že někteří respondenti chtějí mít děti, ale nechťejí s nimi žít ve společné domácnosti? Data však mohou potvrdovat i myšlenky o poklesu hodnoty dítěte v rodině. Skupina studentů,

kteří předpokládají, že budou žít v „klasické rodině“, však také počítá s větším počtem dětí v rodině než ostatní respondenti. Je tedy možné, že se ve společnosti postupně vydělují skupiny obyvatelstva, z nichž někteří se více kloní k rodinnému životu a chtějí žít v klasické rodině s dětmi, další naopak preferují jiné hodnoty a zaměřují se na nové způsoby partnerského soužití, které vyhovují jejich potřebám.

Přes 50% respondentů považuje celkové podmínky pro založení rodiny v naší společnosti za spíše horší. Studenti, kteří uvažují o klasické rodině, vidí tyto podmínky o něco lepší než ti, kteří by spíše volili nějaký alternativní typ rodinného soužití. Nutnost ekonomické soběstačnosti a velká zodpovědnost, která je v současnosti ještě více ponechávána na jednotlivci i v oblasti rodinného života, může podporovat jiné formy partnerského soužití, jež jsou nežádka i finančně výhodnější. Mnohem skeptičtější v ohledu k celospolečenským podmínkám pro rodinný život jsou též ženy, bez závislosti na typu studované školy.

Velmi zajímavá byla otázka, která se týkala určitého vzoru rodinného života - a to, zda studenti znají ze svého okolí nějakou rodinu, která je pro ně takovým vzorem. Muži ve větší míře existenci určitých rodinných vzorů ve svém okolí přiznávají, zatímco ženy je o něco více než muži postrádají. Rozdíly také vykazují rozdělení podle podsouborů vzhledem k předpokládanému životu v klasické rodině nebo v jiném alternativním typu partnerství (tabulka).

Rodinný vzor podle podsouborů

	klasická rodina	alternativní typ
ano	50,0%	37,0%
ne	50,0%	63,0%
celkem	100%	100%

Velké množství respondentů z podsouboru „alternativní typ“ uvádí, že nemají ve svém okolí žádný vzor rodinného života (63,0%). Je pravděpodobné, že právě tato okolnost je může vést k rozhodnutí nezakládat klasickou nukleární rodinu tvořenou párem rodičů a dětmi, ale zaměřit se na jiný způsob rodinného nebo partnerského života. Je zajímavé, že tak velký počet dotázaných nenašel ve svém okolí ani jednu rodinu, kterou by mohl označit za vzor, nějakou, která by se mu líbila. Jistě by bylo

možné předpokládat, že právě věk dotázaných (16 - 17 let) je obdobím jistého negativismu při pohledu do světa dospělých a snahou najít svoji vlastní životní cestu. Jestliže však celkově 47,1% studentů našlo odvahu připustit, že v jejich okolí jistý rodinný vzor existuje, je možné, že ti ostatní vzory okolo sebe opravdu nevidí.

Pokud bychom se pokusili charakterizovat „mužský názor“ na rodinný život bude převládat poněkud konzervativnější ladění než mají dívky. Muži jsou více zaměřeni na klasický rodinný život, který pro patrně znamená jistý pevný řád hodnot a rolí, určuje jim jasné místo v rodině i ve společnosti, znamená pro ně zázemí. Je možné, že život v klasické rodině skrývá pro ně řadu výhod, které moderní formy partnerství nemají. V nich se totiž musí velmi často dělit se ženou o domácí práce, starat o děti a snášet tuto tvář „rovnoprávnosti“.

Jak již bylo zmíněno, přestože také většina žen touží žít v klasické rodině tvořené manželským párem rodičů a dětmi, jsou ženy ve větší míře než muži nakloněny novým alternativám partnerských nebo manželských soužití. Klasická rodina pro ně totiž znamená mnohem více omezení a závazků než pro muže. Žije - li žena s partnerem a dětmi, je pro ni „brána do světa“ uzavřenější než pro muže, od kterého se angažovanost v zaměstnání, politice nebo vědě víceméně očekává. Proto tedy větší procento žen uvažuje o jiném druhu partnerského života, kde by snad mohly získat větší míru svobody a autonomie. S tím souvisejí i názory na počet dětí, věk vstupu do manželství, interrupci. Dalo by se říci, že ženy jsou v oblasti rodinného života poněkud pokrokovější, zastávají svobodomyšlnější názory a lépe se přizpůsobují západoevropským trendům.

Toto zjištění však odporuje výsledkům jiných sociologických výzkumů. Například podle výzkumu MŠMT „Mladá rodina“ (1) jsou ženy spíše zastávkyněmi života v legálním institucionalizovaném svazku a muži se naopak více přiklánějí k volným formám soužití. Čím je tento rozpor způsoben? Vysvětlení by bylo možné hledat na jedné straně v působení faktoru věku na názory studentů středních škol. Pokud by příčina onoho rozporu výzkumů byla v tomto faktoru, je docela dobře možné, že během několika příštích let tyto mladíci „dospějí“, zjistí, že „vše je jinak“ a na otázky podobných výzkumů budou odpovídat již shodně s údaji, zjištěnými například při výzkumu MŠMT.

Je však také možné, že se jedná o změny v názorech žen na instituci manželství a rodiny. Mladé studentky středních škol totiž zastihly společenské změny ve věku, kdy je mohly již plně využít a kdy pro ně nebylo těžké adaptovat se v nových společenských poměrech. Pro většinu z nich je studium cizích jazyků, práce nebo studium v zahraničí samozřejmostí. Tyto dívky byly možná příliš často konfrontovány se zkušenostmi svých matek, těžko zvládajících nové náročné úkoly v

zaměstnání a stále vypětí při zabezpečování chodu rodiny. Jsou si dnes velmi dobře vědomy svých možností při profesním uplatnění i nároků, které jak zaměstnání tak i rodina na ženu klade. Proto mohou být ve větší míře zastánkyněmi volného partnerského soužití, které jim dává více svobody a osobní autonomie a přitom na ně neklade tak vysoké nároky jako povinnosti „klasického“ manželství.

Celkově bychom se mohli pokusit charakterizovat určité dva typy rodinného života a představ spojených s rodinou. Jedním je již zmíněný typ „klasická rodina“, který se vyznačuje odhodláním vytvořit manželský pár s dětmi, kde na hodnotovém žebříčku stojí rodina poměrně vysoko a je velmi důležitým cílem a smyslem života vedle jiných zájmů, jež přispívají k vlastní seberealizaci. Věk vstupu do manželství odpovídá době po ukončení studia, vojenské služby, nalezení zaměstnání - tedy v rozpětí od 21 do 26 let. Je to také určitý typ „manželství na celý život“, kde rozvod není zakomponován do programu rodinného života. Rodina v takovém případě uvažuje o dvou případně více dětech a k narození prvního dítěte dochází brzy po sňatku. Rodinný život se u klasického typu řídí určitými vzorci získanými ve výchozí rodině, které jsou poměrně silné a jsou ve velké míře napodobovány.

Druhý typ bychom mohli nazvat „alternativní typ“ - novátorský, s větším důrazem na individualitu a vlastní osobnost. K tomu samozřejmě přistupuje ve větší míře seberealizace v jiných oblastech než je rodina, například v zaměstnání, v politice. Pokud dochází k uzavření manželství, pak zcela programově ve vyšším věku, často až po třicátém roce věku. Jinak partneři buď považují manželství za zbytečnou formalitu nebo se jim zdají podmínky pro vznik klasické rodiny nevhodné, takže s uzavřením manželství vyčkávají. Pokud partneři žijí s dětmi, pak velmi často pouze s jedním dítětem nebo dokonce úplně bez dětí.

Pokud bychom dělali závěry na základě údajů, které byly získány mezi studenty středních škol, mohli bychom předpokládat, že i v blízké budoucnosti bude tzv. klasická rodina hrát stále ještě důležitou roli jak v životě jednotlivce, tak i společnosti a bude základním kamenem pro vývoj dalších generací. Dá se však očekávat, že dnešní mladá generace bude pod tlakem ekonomiky i díky možnostem nových uplatnění více zvažovat vstup do manželství. S narůstající možností uplatnění v mnoha oborech, vědě nebo politice, stále většími finančními náklady na studium, pořízení a vybavení bytu bude pravděpodobně sňatek cílevědomně plánovanou záležitostí a bude mít spíše charakter účelového jednání než „romantického vzplanutí“. Přestože uzavírání manželství probíhá v současné době hlavně na základě citové blízkosti a intimního vztahu partnerů, budou k jeho realizaci stále více přispívat požadavky reálného charakteru.

Literatura: PETROVÁ, I. Mladá rodina, zpráva z výzkumného úkolu. *Sociální politika*, 1994, č. 7 - 8, s. 12 - 14.